

Izv. prof. dr. sc. Marko Medved
Teologija u Rijeci
Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad
323(497.561Rijeka)“1919/1921“
272-5(497.561Rijeka)“1919/1921“

Skandal blagoslova bodeža kao primjer zloporabe vjere.

Gabriele D'Annunzio i crkveni život u Rijeci

Gabriele D'Annunzio tijekom okupacije Rijeke uznastojao je u ostvarenju nove civilne liturgije koja bi se temeljila na važnosti javnih proslava. On je u Rijeci stvorio svojevrsnu svjetovnu religiju u kojoj je politika sakralizirana putem civilnih manifestacija s vlastitim obredima, obilježavanjem raznih godišnjica, okupljanjima masa i vojnom koreografijom. Bile su to političke liturgije s D'Annunzijem u svojstvu svećenika i s nacionalizmom kojem se valja klanjati namjesto Bogu. Jedan takav obred organiziran je u crkvi sv. Vida 20. siječnja 1920., kada je vojni kapelan Reginaldo Giuliani blagoslovio bodež koji je predan D'Annunziju. Članak opisuje crkvenu situaciju u Rijeci poremećenu početkom okupacije u rujnu 1919. i posljedice spomenutoga događaja blagoslova bodeža na vjerski život. Predstavnik Svete Stolice tijekom turbulentnih događaja u Rijeci 1919. i početkom 1920. čedadski je kanonik Valentino Liva. U crkvenome pogledu grad pripada senjsko-modruškome biskupu, a njegova politička vlast nastoji ga priključiti Italiji nailazeći na suprotstavljanje hrvatskoga svećenstva. Epizoda blagoslova bodeža za Gabriela D'Annunzija očituje ne samo zloporabu liturgije i kršćanskih pojmova u političke svrhe, nego i različitost stavova koje zauzimaju s jedne strane talijanski svećenici u Rijeci, a s druge apostolski vizitator Liva. Sveta Stolica povlači kapelana iz Rijeke, što će uzrokovati velike poteškoće dotadašnjem kako predstavniku Vatikana tako i župniku Ivanu Kukaniću.

Ključne riječi: Valentino Liva, Gabriele D'Annunzio, Reginaldo Giuliani, riječka župa Uznesenja Marijina, Sveta Stolica, Senjsko-modruška biskupija.

Misa za vojnike

Uvod

Radi državno-političkog razvoja prilika nakon Drugog svjetskog rata, kao i zbog međusobno suprotstavljenih ideologija, crkvena povijest Rijeke između dvaju svjetskih ratova, odnosno tijekom talijanskog fašizma, donedavno je bila prilično nepoznata. Historiografi su do sada o tome najčešće pisali parcijalno, a njihovi su stavovi bili uvjetovani nacionalnom ili ideološkom pripadnošću.¹

1 O razdoblju riječke crkvene povijesti tijekom talijanske uprave vidi: Marko MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma. Nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelji*, Kršćanska sadašnjost – Riječka nadbiskupija – Državni arhiv u Pazinu, Zagreb, 2015. Od istoga autora vidi i slijedeće članke: Nastanak Riječke biskupije 1925. godine, u: *Croatica Christiana periodica*, XXXIII (2009.) 64, 137-156; La plurinazionale diocesi di Fiume nei primi anni del fascismo, u: *Rivista di storia della Chiesa in Italia*, LXIV (2010.) 1, 71-91; Historiografske podjele oko biskupa Antonija Santina, u: *Histria*, 1 (2011.), 113-135; Istarski benediktinac Isidoro Sain (1869.-1932.), u: *Histria*, 3 (2013.), 207-236; Riječki biskup Antonio Santin (1933.-1938.), u: *Croatica Christiana Periodica*, XXXVI (2012.), br. 70, 117-143; Isidoro Sain OSB – primo vescovo di Fiume, u: *Benedictina. Rivista del Centro storico benedettino italiano*, 58 (2011.) 2, 363-385; Razmišljanje o nekim historiografskim problemima višenacionalne Riječke biskupije (1925.-1969.), u: *Časopis za povijest zapadne Hrvatske*, VI-VII (2011.-2012.) 6-7, 125-147; L'atteggiamento del vescovo di Fiume Antonio Santin nei confronti dell'autorità fascista (1933-1938), u: *Studi storici*, 53 (2012.) 3, 721-752; La gerarchia cattolica italiana e la questione linguistica in diocesi plurinazionali: il caso della Chiesa di Rijeka (Fiume) durante il fascismo, u: *Revue d'histoire ecclésiastique*, 108 (2013.), 3-4, 931-953.

Talijanskoj historiografiji valja uputiti kritiku da najčešće ne uzima u obzir hrvatske izvore i literaturu jer se još uvijek događa da o ovim temama dobar dio povjesničara u Italiji donosi sudove bez poznavanja hrvatskog jezika, dakle hrvatske literature i vrela.²

Crkveni položaj Rijeke nakon 1918. godine

U crkvenom pogledu početak razdoblja talijanske uprave grad Rijeka dočekuje pod Senjsko-modruškom biskupijom, kojoj pripada od 1787. godine. Povezanost s tom hrvatskom dijecezom smetnja je talijanskim planovima s Rijekom nakon Prvoga svjetskog rata, pa je Talijani nastoje prekinuti tražeći od Svete Stolice predstavnika koji će imati biskupske ovlasti. Vatikan upućuje apostolskoga vizitatora Valentina Livu, dekana zbornog kaptola u Čedadu (Cividale del Friuli).³ U više su navrata talijanske strukture grada Rijeke pisale Svetoj Stolici zahtijevajući promjenu u crkvenom položaju grada ovisnog o Senju. Nakon misije benediktinca Petra Bastiena, i na temelju njegovih izvješća, Sveta Stolica poslala je u Rijeku najprije apostolskog vizitatora Livu (svibanj-srpanj 1919.), koji nakon toga dolazi u nekoliko navrata i kao apostolski delegat za posebna pitanja, a od svibnja 1920. apostolskog administratora Celsa Costantinija koji će tu službu vršiti do ljeta 1922.

2 Od civilnih povjesničara spomenimo samo: Giordano Bruno GUERRI, *Disobbedisco. Cinquecento giorni di rivoluzione Fiume 1919-1920*, Milano, Mondadori, 2019. Glede crkvene historiografije hvaljevrijedna je korespondencija Svete Stolice s biskupima ili njezinim predstavnicima s ovoga područja: Antonio SCOTTÀ, *I territori del confine orientale italiano nelle lettere dei vescovi alla Santa Sede 1918-1922*, Trieste, LINT, 1994. No praksa da se izbjegava uzimanje u obzir hrvatskih vrela nastavlja se i dalje – vidi radove Christiana Gabriellija objavljene u časopisu *Fiume. Rivista di studi adriatici* tijekom 2017. i 2018.

3 U talijanskoj se javnosti miješa vizitatora Valentina Livu s apostolskim upraviteljem Celsom Costantinijem, čak i kod onih autora koji se smatraju kompetentnim za ulaženje u javnu polemiku. Usp. Giuseppe DE VERGOTTINI, I rapporti del Vate con la Santa Sede dopo l'occupazione di Fiume, *Il Piccolo*, 24. srpnja 2019., str. 26. Vidi prethodni tekst polemike Marko MEDVED, A Fiume D'Annunzio sconvolse la vita della Chiesa cattolica, *Il Piccolo*, 16. srpnja 2019., 24. Za historiografsku prosudbu Valentina Live vidi: M. MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma*, 162-177; Alberto GUASCO, La città assunse l'aspetto della guerra civile. La Santa Sede all'osservatorio di Fiume, u: *Cristianesimo nella storia*, 31 (2010.), str. 79-100. Usp. Bruno BACCINI, *Un apostolo friulano del 900. Mons. Valentino Liva*, [s.l.] 2007.; Gianfranco ELLERO, Raggi di vita, u: *Bollettino parrocchiale semestrale di S. Maria Assunta Cividale del Friuli*, XXXI (2008.) 1, 6-8.

Riječki svećenik Luigi Maria Torcoletti

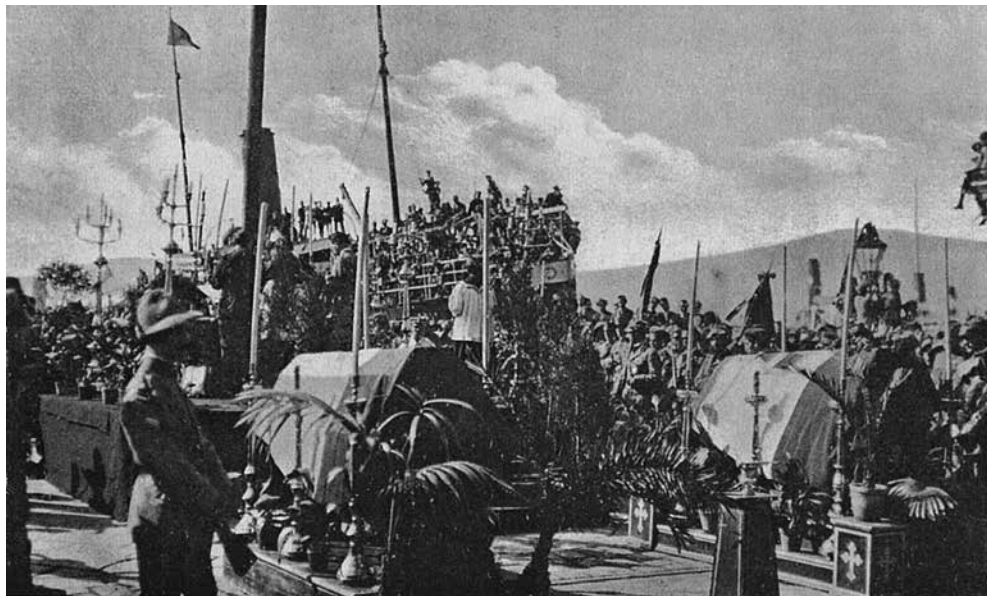
Posljedice D'Annunzijeve okupacije Rijeke na odvijanje vjerskog života

Nakon 1918. grad Rijeka s nešto manje od pedeset tisuća stanovnika ima samo jednu gradsku župu Uznesenja Marijina, ne uzimajući u obzir župu Drenova. Cjelokupni vjerski život, kako dijecezanskoga klera tako i redovništva, obilježen je suprotstavljanjem između hrvatske sastavnice, koja u crkvenim redovima čini većinu, i talijanske, koja iza sebe ima potporu civilne vlasti.

O riječkom pastoralu nakon rata skrbe šesnaestorica svećenika. Na njihovu je čelu župnik Ivan Kukanić. Apostolski vizitator Valentino Liva u svojim zapisima iz srpnja 1919. navodi šesnaesticu svećenika u gradu Rijeci od kojih su četvorica bili Talijani (Luigi Maria Torcoletti, Giovanni Regalati, Adolf Kotschen e Giovanni Podboj).⁴ Brojka od šesnaestorice svećenika (župnik, kanonici, kapelani, vjeroučitelji) ostala je nepromijenjena još od 1916. godine.⁵ U taj broj ulaze i četiri kanonika Zbornog kaptola, među kojima je najviša čast pripadala arhiđakonu, službu koju tada

4 Valentino Liva kardinalu Gaetanu De Laiju, 20. srpnja 1919. Arhiv Zbornog kaptola u Čedadu – Archivio Capitolo Collegiale Cividale del Friuli (ACC), *Valentino Liva*, fasc. »Visitatore apostolico a Fiume«, bez signature. U svojim privatnim bilješkama na dan 19. svibnja 1919. Valentino Liva nabraja četvoricu talijanskih svećenika. Nakon toga, u veljači 1920., u Rijeku pristigla su još dvojica svećenika iz Italije – vjeroučitelji Niccolò Pavan i Ilario Bertin.

5 Usp. *Schematismus Cleri Diocesium Segniensis et Modrušiensis seu Corbaviensis pro anno 1916*, Senj, [1916.], str. 146-148.

Sprovodna misa za vojnike

vrši Ignacije Martinec.

Pred pitanjem državne pripadnosti grada riječki se kler podijelio ovisno o nacionalnoj pripadnosti. Vođom hrvatskog dijela svećenika može se smatrati župnik Ivan Kukanić, a talijanskih Luigi Maria Torcoletti. Politički angažirani svećenici su Augustin Juretić, koji je član Nacionalnog vijeća SHS i Torcoletti i koji djeluje unutar istoimenog Talijanskog Consiglio nazionale. Iako se suprotstavljao pritiscima talijanskih nacionalista, Kukanić je znao da ga njegova svećenička služba obavezuje na odmak od politike. U nacionalnim pitanjima on je zastupao umjerenije stavove, čemu je dokaz njegovo protivljenje zahtjevu Augustina Juretića, upućenom ordinariju u Senj, da se za svetog Ćirila i Metoda misi na staroslavenskom jeziku kako ne bi iritirao Talijane ili slični zahtjevi iz predratnih godina prigodom Strossmayerove smrti.⁶

Početak D'Annunzijeve uprave uvelike je poremetio odvijanje redovitog vjerskog života. Nakon dolaska Gabrielea D'Annunzija 12. rujna 1919. većina svećeni-

⁶ Mile BOGOVIĆ, Ivan Kukanić, riječki župnik od 1897. do 1924. godine, *Zvona*, 35 (1997.) 3, str. 6.

D'Annunzio i riječke žene

ka morala je napustiti grad.⁷ Obje su župe (Rijeka i Drenova) ostale bez svojih upravitelja. Drenovski se župnik Mate Polić na kratko vratio, ali je zbog prijetnji ponovo morao pobjeći na Trsat i Krasicu, ovaj put bez povratka. U središtu grada dvojica istaknutih hrvatskih svećenika, župnik Ivan Kukanić i kapelan Augustin Juretić, dva-put su bježali. Dok je prvom omogućen povratak, drugi se više nije vratio u Rijeku. Može se reći da je od sredine rujna 1919. prisutnost hrvatskih svećenika više nego prepolovljena. Ne mogu se u potpunosti ocijeniti uvjeti u kojima je svaki od svećenika otišao, ali svakako se radilo o verbalnim i fizičkim prijetnjama D'Annunzijevih legionara i opće klime zbog koje je mnogo netalijanskog stanovništva izbjeglo iz Rijeke. Situacija međunacionalne napetosti unijela je probleme i unutar ženske redovničke zajednice Sestara Presvetog Srca Isusova jer je u rujnu 1920. nekoliko hrvatskih redovnica napustilo matičnu riječku zajednicu i izbjeglo u Crikvenicu.⁸

Tijekom Kukanićeva odsustva o vjerskom životu riječke župe brine se kanonik mađarske nacionalnosti Nándos (Ferdinand) Sándorffy. U izvješću senjsko-modruš-

7 Pitanje odnosa Katoličke Crkve i D'Annunzijeve uprave Rijekom autor ovog rada obradio je u članku Katolička crkva i D'Annunzijeva okupacija Rijeke, u: Časopis za suvremenu povijest, 44 (2012.) 1, str. 111-136. Opširniji prikaz vidi u prvom poglavlju „Crkvene prilike u Rijeci na kraju Prvog svjetskog rata“ i u drugom poglavlju „Katolička Crkva i D'Annunzijeva okupacija Rijeke: apostolski administrator priprema crkveno osamostaljenje (1920.-1922.)“ knjige M. MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma*, str. 15-279.

8 M. MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma*, str. 254-256, 408-412.

kom biskupu on objašnjava da tijekom župnikova odsustva vjernici nisu bili prikraćeni u njihovim vjerskim potrebama. U duhovnoj skrbi Riječana pomagali su mu tada svećenici Ludvig Notar, Antun Volarić, Ivan Podboj, dvojica kapucina iz riječkoga samostana te dvojica-trojica vojnih kapelana. U pismu biskupu opisuje kako je osigurao i pastoral na Drenovi o kojoj je skrbio Ivan Podboj.⁹

Kapelan Reginaldo Giuliani

U talijansku su vojsku tek 1915. godine ponovno uvedeni vojni kapelani. Sve od ujedinjenja Italije antiklerikalne vlade nisu tolerirale prisutnost Crkve u državnim strukturama. Iako su odnosi sa Svetom Stolicom još uvijek bili neriješeni, liberalne vlade u ratnim uvjetima dopustile su, čak i potakle djelovanje vojnih kapelana smatrajući kako će se time učvrstiti do tada nezadovoljavajuća razina nacionalne integracije i domoljublja među narodom. Upravo se djelovanje kapelana pokazalo važnim za pomirbu između Crkve i države, a prozvano je »pomirenjem u rovu«. Konačno rješenje položaja Crkve u Kraljevini Italiji ostvarit će se Lateranskim ugovorima 1929. godine.¹⁰

**Kapelan dominikanac
Reginaldo Giuliani**

Neki od vojnih kapelana nastavili su svoju djelatnost i nakon svršetka Prvog svjetskog rata. Dominikanac Reginaldo Giuliani došao je u Rijeku s D'Annunzijevim trupama i prigrlio njegovu retoriku. Može se reći da je u dvadesetim i tridesetim godinama izrastao u domoljubno-vjerski simbol, postavši vjerojatno najpoznatiji talijanski vojni kapelan u razdoblju fašizma. O tome svjedoče brojna djela koja su mu

9 Izvješće riječkog kanonika Ferdinanda Sándorffya kao zamjenika odsutnog župnika senjsko-modruškom biskupu, bez datuma (vjerojatno studeni 1919.). Spis pripada župnom uredu Uznesenja Marijina, ali se čuva u riječkome kapucinskome samostanu nakon što je nedavno donesen iz kapucinskoga samostana u Splitu zaslugom Josipa Grivića OFMCap. Ondje ga je na čuvanje ostavio Ivan Kukanić koji je nakon odlaska iz Rijeke predavao biblijske znanosti na splitskoj bogosloviji te je vjerojatno svoju privatnu korespondenciju predao Bernardinu Škrivaniću koji ju je pohranio u splitskome samostanu. Arhiv kapucinskoga samostana u Rijeci (AKSR), kutija »Korespondencija riječkog župnika Ivana Kukanića«.

10 O pitanju vojnih kapelana vidi: Mimmo FRANZINELLI, *Stellette, croce e fascio littorio. L'assistenza religiosa a militari, balilla e camicie nere (1919-1939)*, Franco Angeli, Milano, 1995.

posvećena.¹¹

Kanonski položaj vojnih kapelana tijekom D'Annunzijeve okupacije Rijeke bio je nejasan. Naime, D'Annunzijeve trupe nisu bile regularne formacije talijanske vojske te slijedom toga ni njihovi dušobrižnici nisu imali mandat vojnoga biskupa Italije. Neki od kapelana, kao što je slučaj s Reginaldom Giulianijem, nakon djelovanja među talijanskim vojnicima tijekom Prvoga svjetskog rata, čijim je okončanjem njihova kanonska misija svršena, samostalno su se priključili dragovoljcima koji su ušli u Rijeku 12. rujna 1919. Nije nam poznato je li među dezerterima koji su se, napustivši regularne vojne talijanske postrojbe pridružili D'Annunziju tijekom prolaza velike kolone u pohodu na Rijeku, bilo i vojnih kapelana. Nekolicina kapelana imala je regularne dekrete katoličke hijerarhije jer su u dijelovima Istre, Kvarnera i slovenskih područja vojni kapelani bili na redovitoj službi pri talijanskoj vojsci, koja je sve do studenog 1920. držala pod okupacijom područja koja će im tada biti priznata Rapalskim ugovorom. U Rijeci su kapelani brinuli najprije o talijanskim trupama unutar savezničkog kontingenta, potom o D'Annunzijevim vojnicima. Vojni su kapelani katkada bili aktivni i u pastoralu među lokalnim stanovništvom, osobito nakon učestalih internacija hrvatskog i slovenskog klera koje je tijekom 1918. i 1919. vršila talijanska vlast, slijedom čega su brojne župe ostajale bez redovite pastoralne skrbi.

Blagoslov bodeža u crkvi sv. Vida

Još prije dolaska D'Annunzia, bilo je epizoda nesnošljivosti prema netalijanskom stanovništvu, kao i iskorištavanja vjere u političke svrhe u Rijeci. Organizacija *Sursum corda* (Gore srca, riječi iz katoličke liturgije) utemeljena je početkom svibnja 1919. kako bi Talijanskom Nacionalnom vijeću pružila vojnu pomoć u ostvarenju

11 O dominikancu Reginaldu Giulianiju vidi: Giovanni CAVAGNINI, *Nazione e Provvidenza. Padre Reginaldo Giuliani tra Fiume ed Etiopia 1919-1936*, u: *Passato e presente*, 29 (2010.), 81, 43-67; Mimmo FRANZINELLI, *Stellette, croce e fascio littorio*, 30-34; Roberto MOROZZO DELLA ROCCA, *La fede e la guerra: cappellani militari e preti soldato (1915-1919)*, Studium, Roma, 1980., str. 98-99. O Giulianiju nakon smrti u Africi pisalo se još više: Lorenzo TEALDY, *Eroe crociato: p. Reginaldo Giuliani*, S.I.T., Torino, 1936.; Carlo GENNARO, *Padre Giuliani, Ardito*, Libreria Editrice O. Mattalia, Torino, 1936.; Olga GINESI, *Fede e eroismo. Padre Reginaldo Giuliani*, Carroccio, Milano, 1936.; Arrigo POZZI, *Il Cappellano degli Arditi e delle Camicie Nere (Padre Reginaldo Giuliani O.P.)*. Con lettera-prefazione di S.E. Mons. Bartolomasi Ordinario militare per l'Italia, G. Gasparini, Milano, 1939.; Filippo ROBOTTI, *P. Reginaldo Giuliani domenicano. Conferenza commemorativa del P. Filippo Robotti O. P.*, Stella di S. Domenico, Torino, 1936. Posmrtno su objavljeni i tekstovi samoga Reginalda Giulianija: *Croce e Spada. Alcune delle sue pagine più belle*, Società industriale Fedetto, Torino, 1937.; *Eroi obliati, conferenza religiosa del padre Reginaldo Giuliani OP*, Stella di S. Domenico, Torino, 1941.

njegove politike. Katramom su precrtavani nazivi obrta i radnji na hrvatskom jeziku, a na kapucinsku crkvu postavljena je parola „KuK lupinare Trumbić“, austro-ugarski bordel Trumbić.¹² D'Annunzijeve 16 mjeseci značilo je dodatnu radikalizaciju nacionalizma i nasilja prema onima koji iz nacionalnih ili ideoloških razloga nisu bili po volji novim vlastodršcima.

Vojni kapelan, dominikanac Reginaldo Giuliani, dolazi početkom 1920. u samo središte zanimanja riječke javnosti zbog blagoslova i predaje bodeža Gabrielu D'Annunziju. Ova epizoda u historiografiji nije nepoznata, ali su uloga Svete Stolice i njezina predstavnika u Rijeci ostale do sada posve skrivene.¹³ Osim toga, neki su autori krivo navodili ime samoga krivca jer se kao pouzdan izvor smatrao Giovanni Dalma, autonomaški političar i zastupnik riječke ustavotvorne skupštine 1921.¹⁴ Tako umjesto Reginalda Giulianija neki suvremeni riječki autori pogrešno spominju Reginalda Romualdija¹⁵ ili Reginalda Remuldija.¹⁶

Gradonačelnik Riccardo Gigante pozvao je putem novinstva sve članove gradske uprave da prisustvuju obredu blagoslova i predaji bodeža D'Annunziju zakazanima u akademskoj crkvi svetoga Vida 20. siječnja 1920.¹⁷ Na kraju mise, koju je služio kapelan Reginaldo Giuliani, grupa »riječkih žena« uručila je Gabrielu D'Annunziju »zavjetni bodež« kojega je vojni kapelan tijekom liturgije blagoslovio. Srebrni bodež izradio je umjetnik Alberto Bissarro u obrtničkoj radnji zlatara Marija Štokića. Bodež je imao urezane riječi: »Ti s nama, mi s tobom«. Pjesniku je darovana i pergamena, djelo Alfreda Bertola, s posvetom: »Gabrielu D'Annunziju, arditu među arditima. Našem dvostrukom osloboditelju, svijetlome znaku na stijegu slobode, ovaj bodež, koji u držaku sablje nosi znak nepresušnoga vrča, vjerno poklanjaju žene

12 J. N. MACDONALD, *A political escapade: the story of Fiume and D'Annunzio*, London, J. Murray, 1921., str. 46-47.

13 Michael A. LEEDEN, *D'Annunzio a Fiume*, Laterza, Roma – Bari, 1975., str. 203.

14 Giovanni DALMA, Svjedočanstvo o Rijeci i Riccardu Zanelli, u: *Dometi. Časopis za kulturu i društvena pitanja*, XIII (1980.) 3-4-5, str. 46.

15 Usp. Goran MORAVČEK, *Rijeka – prešućena povijest*, Nezavisno izdanje, Rijeka, 1990., str. 65; ISTI, *Rijeka između mita i povijesti*, Adamić, Rijeka, 2006., str. 74.

Zahvaljujem autoru što me je upozorio da je u trećem izdanju *Prešućene povijesti* (Rijeka, 2018., str. 74) naveo točno ime Reginalda Giulianija. Ispravnu verziju imena G. MORAVČEK navodi i u prijevodu na talijanski jezik (*Fiume/Rijeka, La storia taciuta: D'Annunzio, Tito, l'esodo*, str. 74).

16 Usp. Igor ŽIC, *Kratka povijest grada Rijeke*, Adamić, Rijeka, 2006., str. 135.

17 S obzirom da je crkva sv. Vida izgrađena kao sakralni prostor isusovačkog kolegija, još je u uporabi bio pojam akademske crve. Dostojanstvo katedrale ta će crkva dobiti nastankom Riječke biskupije 1925. godine.

Manifestacija ispred crkve sv. Vida

talijanske Rijeke.«¹⁸ Obred, kojemu su prisustvovala gradske vlasti i D'Annunzijeve trupe, uključivao je govor predstavnice žena i samoga D'Annunzija koji je kao vrsni pjesnik i retorski majstor svoj govor zaodjenuo vjerskom i patriotskom mistikom.

Rijeka je toga dana obilježavala blagdan svetih Sebastijana i Fabijana kojima je posvećena crkva u Starome gradu. Kao što je nalagao starodrevni riječki običaj, blagdan se slavio ranojutarnjom procesijom i misom u toj crkvi. Pjesnik D'Annunzio, dobro je poznao priču o mučeničkoj smrti svetoga Sebastijana. Toga je sveca smatrao svojim zaštitnikom, a s francuskim skladateljem Claudeom Debussyjem surađivao je na djelu *Muka svetog Sebastijana*. U svom govoru u svetom Vidu on je upotrijebio sliku sveca-vojnika, koji je podnio mučeništvo pod naletom strelica, kako bi s njim usporedio poklonjeni mu bodež. Cijeli govor intonirao je na način da s kršćanskom mučeništvom toga sveca, podnesenom u trećem stoljeću, usporedi »žrtvu« koju su on i njegovi podupiratelji bili pozvani dati za Rijeku. Kršćanske termine iskoristio je u političke svrhe: »Putovi žrtvovanja su vječni; krv heroja i heroína je neiscrpna! Vi to znate, sestre u Kristu, braćo u Bogu živom! To je smisao ovoga

---

18 Usp. Le donne di Fiume al Comandante. Il pugnale d'argento, u: *La Vedetta d'Italia*, 18. siječnja 1920., str. 2; La consegna del pugnale d'argento a Gabriele D'Annunzio, u: *La Vedetta d'Italia*, 20. siječnja 1920., str. 2.

misterija. To znači ovaj poklon. Blagoslovio ga je čovjek molitve i boja! Blagoslovio ga je naoružani svećenik.« Govor je završio uzdižući snagu, vjernost i pobjedu njegovih vojnika, koje je pozvao da vlastitu žrtvu pridruže blagoslovljenom bodežu, dovršujući na taj način jutarnju liturgijsku žrtvu.¹⁹

D'Annunzio je u Rijeci stvorio svojevrstnu svjetovnu religiju u kojoj je politika sakralizirana putem civilnih manifestacija s vlastitim obredima, obilježavanjem

19 Prenosimo cijeli D'Annunzijev govor u crkvi sv. Vida, današnjoj katedrali: „Sorelle in Cristo, fratelli nel Dio vivo, già ricevetti da voi il lauro non piegato, il fiore non legato, il vessillo tessuto con le fibre del cuore dolente, e le lacrime senza parole, e il sorriso illuminato come sono illuminati gli occhi prima di piangere: tutti i doni, tutti i segni, ma non quello che consacra il difensore e l'assalitore, non questo. Nella chiesa dove giurava il Capitano ed era dalla campana convocato il Consiglio del popolo, io da voi ricevo il sacramento del ferro, il sacramento che conferma il patto di sangue. E io lo ricevo, per grazia del Signore e della vostra virtù, lo ricevo quando la troppo lunga attesa è riscossa dall'allarme e quando l'allarme ci trova tutti in piedi e pronti. Abbiamo vegliato tutta la notte, nelle tenebre senza stelle, per cogliere l'annuncio della mutilazione, come nelle vigilie di primavera i devoti del Santo, da cui questo giorno prende il nome, vegliavano aspettando che gli anemoni fiorissero. Prima dell'alba abbiamo accompagnato verso l'altare della città vecchia il giovine soldato di Cristo, l'Arciere della Vita, il martire sanguinante che disse: È necessario che ogni altare sia fondato nel sangue dei credenti. Abbiamo accompagnato al suo sacrario il martire saettato che disse: Io sono il segno colpito e sono il dardo che lo colpisce. Nell'ora della rugiada, che è la sorella della lacrima calda, come canta il Mistico, noi abbiamo ricelebato il mistero di San Sebastiano. Non lieve rugiada ma greve pioggia. La luce non era fatta dall'alba ma dai ceri e dai volti umani. Nella calle stretta, nella calle veneta, tutte le finestre avevano le loro fiammelle e le loro fronde e i segni di croce su i volti di tutte le età. I riccioli del bimbo sfioravano le rughe del vecchio reclinato; e la preghiera faceva d'ogni pietra di davanzale una tavola d'altare, e d'ogni vaso di fiori un reliquiario. Il Santo non era forse visibile agli occhi dell'anima fervente? Tutti i dardi confitti nel divino corpo rilucevano come i raggi primi. E, nella visione di quelle ferite senza numero, i legionari sentivano riardere le loro. E i limiti della città fremevano nel fosco mattino come gli orti dello stendardo. L'Arciere della Vita aveva gridato agli Arcieri della Morte: 'Io vi dico, io vi dico: quegli che più profondo mi ferisce, quegli mi ama più profondamente. Ogni freccia è per me la salvezza, perché. Mirate da presso. Io sono il Segno.' La prima saetta gli percose il ginocchio, si fissò nel modo dell'osso, oscillando. L'ultima gli passò da parte a parte la grande vena dove il collo si congiunge con la spalla. Una donna come voi pietosa e come voi di grande animo, sorelle, sciolse il corpo legato al tronco, lo avvolse nel lino, e lo trafugò. Poi trasse a una a una dalle ferite le saette mortali. Voglio pensare che col ferro della prima e dell'ultima, sorelle, è battuta la lama di questo pugnale votivo: col filo del primo dolore e con la luntana dell'ultimo fervore. L'Arciere della Vita gridava nel supplizio: 'Io muoio di non morire.' Gridava sanguinando: 'Non basta! Non basta! Ancora' Gridava: 'Rivivrò. Ma per rivivere conviene ch'io muoia.' Immortalità dell'amore! Eternità del sacrificio! Le vie dell'immolazione sono le più certe; e il sangue dell'eroe o dell'eroina è inesauribile. Voi lo sapete, sorelle in Cristo, fratelli nel Dio vivo. Questo è il senso di questo mistero. Questa è la significazione di questo dono. Un uomo di preghiera e di battaglia l'ha benedetto. L'ha benedetto un sacerdote armato. 'Arciere della Vita, io benedico il tuo occhio, la tua mano, il tuo arco, le tue saette.' gridò a Sebastiano una voce terrestre. Mie Fiamme nere, bisogna che nella Madre Chiesa del popolo di San Vito la vostra benedizione si aggiunga a questa lama benedetta, e che verso quest'arme preziosissima si levino le vostre armi rozze; cosicché questo sacramento mattutino mi sia da voi confermato. Compagni, a chi la forza? A noi! A chi la fedeltà? A noi! A chi la vittoria? A noi! Così sia.“ „Nella chiesa di San Vito per l'offerta del pugnale votivo“, *La Vedetta d'Italia*, 21. siječnja 1920, str. 1.

raznih godišnjica, okupljanjima masa i vojnom koreografijom. Bile su to političke liturgije s D'Annunzijem u svojstvu svećenika i s nacionalizmom kojem se valja klanjati. Transcendentni kršćanski Bog bio je dakako odsutan, ali D'Annunzijevi pojmovi, izrečeni u izvancrkvenom kontekstu, obilno su crpili svoje simbole iz kršćanske baštine i tematike. Predmeti koji su se u takvim obredima koristili preuzimali su na sebe obilježja relikvija. Tu će praksu tijekom dvadesetih i tridesetih godina preuzeti, dajući mu vlastiti pečat, talijanski fašizam stvaranjem komuniciranja totalitarnog režima s masama.

Valja reći i to da je bodež bio neizostavni modni dodatak u antikonformističkoj D'Annunzijevoj Rijeci, čak i među ženama. Bodež je u prvom redu bio usmjeren protiv Riccarda Zanelle. On je tada najjači gradski protivnik D'Annunzijeve politike. Nakon što je saznao za D'Annunzijeve zavjereničke planove, u kojima je grad svetoga Vida bio samo prva postaja šireg osvajačkog plana diljem Italije, Zanela odlazi u Rim i o tome obavještava vladu Francesca Saverija Nittija. U trenutku kada dolazi do blagoslova bodeža, D'Annunzio želi osvetu i eliminaciju Zanelle.²⁰

Sveta Stolica kažnjava kapelana Giulianija

Instrumentalizacija kršćanskih svetinja, pozivanje na nasilje unutar crkve, te osobito uloga koju je u tome imao dominikanac Reginaldo Giuliani, izazvali su zgražanje u crkvenim i svjetovnim krugovima Rijeke i izvan nje. Novinstvo u Italiji pozorno je pratilo riječke prilike pa tako i situaciju s kapelanom Giulianijem. Grupa riječkih svećenika Talijana predvođenih Luigijem Mariom Torcolettijem, zajedno s nekolicinom drugih katoličkih krugova bliskim ličnostima Rijeke, pišu 31. siječnja 1920. novinama *L'Avvenire d'Italia* oštru reakciju zbog kritika upućenih na račun kapelana.²¹

Aktivno sudjelovanje svećenika na blagoslovu bodeža i upotreba crkvenog prostora i liturgije kako bi se poticalo nasilje, izazvalo je sablazan u crkvenim krugovima. Bilo je to svetogrdje. Sveta Stolica je, putem svojega predstavnika u Rijeci,

20 „Žed D'Annunzija za osvetom tada je dostigla vrhunac. U crkvi sv. Vida 20. siječnja 1920. godine organizirana je služba Božja u toku koje je otac Reginaldo Romualdi (!), kapelan ardita, blagoslovio bodež određen da dokrajči život Zanelle... Kad je Vatikan saznao za ovu besmislenost udaljio je iz Rijeke svetogrdnog svećenika.“ G. DALMA, *Svjedočanstvo*, str. 47.

21 Kažu kako u samom crkvenom obredu valja razlikovati dva u sebi različita čina: sam čin blagoslova i misu koje, priznaju, valja vezivati uz osobu kapelana, i drugi čin same ceremonije predaje bodeža i govore koji su uslijedili, u samoj crkvi doduše, ali tek nakon što je svećenik već završio liturgiju. NAR, *Acta* 57/1938, f. 3.

reagirala vrlo oštro. Prvo pismeno obraćanje Valentina Live kapelanu Giulianiju nosi datum 24. siječnja 1920., četiri dana nakon blagoslova bodeža. U tome pismu Liva poziva kapelana da ostane vjeran svećeničkome pozivu i da ga ne rabi u političke svrhe: »Svaka deformacija našega vjerskog djelovanja u ime drukčijih ciljeva uzrokovala bi veliku štetu u duhovnome redu, a ni na drugim područjima ne bi imala nikakav dobar učinak.«²²

Liva predlaže tajniku Konzistorijalne kongregacije, kardinalu Gaetanu De Laiju, da od Giulianovih nadređenih u dominikanskome redu zatraži njegovo povlačenje iz Rijeke. Nakon toga Sveta Stolica, odnosno državni tajnik kardinal Pietro Gasparri, protiv kapelana odredila je najstrožu kaznu – suspenziju *a divinis*, tj. nemogućnost slavljenja sakramenata (služenja mise, ispovijedanja, itd.).²³ Liva, međutim, piše kako kaznu valja izvršiti tek nakon povlačenja Giulianija iz Rijeke jer bi po njegovu mišljenju takve mjere samo »pogoršale skandal i učinile još težom opću vjersku situaciju« u Rijeci.²⁴

Vojni kapelan se oglušio na pozive da odstupi koji su mu upućivani tijekom mjeseca veljače. Nakon što je otklonio pozive generala odnosno provincijala svojega reda, Sveta Stolica šalje mu izravan poziv da za dobro Crkve napusti Rijeku. Iako kardinal De Lai traži od Live 11. ožujka da mu ovaj osobno dostavi pismo Svete Stolice, potonji ga ipak šalje drugim putem jer zbog osobne sigurnosti nije više putovao u grad svetoga Vida.²⁵ Reginaldo Giuliani ostao je u Rijeci još otprilike dva tjedna, nakon čega se koncem ožujka vratio u Italiju.

Korespondencija predstavnika Vatikana Live, do sada neistražena, donosi i neke druge vrijedne podatke. Vojni biskup u Italiji Angelo Bartolomasi, u pismu Livi od 8. srpnja 1919., dakle dva mjeseca prije početka D'Annunzijevo dolaska u Rijeku, priopćava da je „doznao kako je formirana grupe dragovoljaca za Rijeku“, tražeći za nj vjersku skrb.²⁶ Dakle, već početkom srpnja pripreme za okupaciju grada već su bile ostvarene. Također Livino pismo državnom tajniku Svete Stolice od konca

22 ACC, *Valentino Liva*, fasc. »Visitatore apostolico a Fiume«, bez signature. Pismo Valentina Live o. Reginaldu Giulianiju, 24. siječnja 1920.

23 Kardinal Pietro Gasparri Valentinu Livi, 9. veljače 1920. ACC, *Valentino Liva*, fasc. »Visitatore apostolico a Fiume«, bez signature.

24 Valentino Liva kardinalu Gasparriju, 11. veljače 1920. ACC, *Valentino Liva*, fasc. »Visitatore apostolico a Fiume«, bez signature.

25 Pismo kard. De Laija Livi, 11 ožujka 1920. Ibid.

26 Bartolomasi nastavlja pismo: „Vijest je općenita: oci nekih dragovoljaca izražavaju želju za vjerskom skrbi“. Ibid.

listopada 1919. ističe kako su D'Annunzijevi legionari, nakon Rijeke, spremni marširati na Rim.²⁷

Posljedice povlačenja kapelana

Apostolski delegat Valentino Liva optužio je Giulianija da je vjeru na taj način učinio instrumentom politike. Političke i vojne D'Annunzijeve vlasti okrivile su Livu za disciplinske mjere koje je Sveta Stolica poduzela prema kapelanu. Za tu činjenicu Liva izravno okrivljuje riječkoga svećenika Torcolettija koji se prema čedadskome svećeniku i predstavniku Svete Stolice ponio s nepoštovanjem optuživši ga za podršku hrvatskim kapucinima i hrvatskim milosrdnicama koje su riječke vlasti željele otjerati iz grada. Zbog svega toga Liva ocjenjuje da bi nastavak njegove misije u Rijeci bio nemoguć: »Ne vjerujem da bih u ovome trenutku mogao otići u Rijeku zbog opasnosti koja mi prijete od vojnog zapovjedništva ili političke vlasti.«²⁸

Nakon zahtjeva Live za odlaskom kapelana Giulianija, talijanske su vlasti Rijeke predstavnika Svete Stolice smatrale *de facto* nepoželjnom osobom. Torinskome provincijalu, čijoj je zajednici pripadao dominikanac Giuliani, 20. ožujka Liva piše: „Sada mi riječki svećenik Torcoletti piše kako tamošnji politički krugovi optužuju mene, apostolskoga delegata u tome gradu, da sam krivo izvijestio Svetu Stolicu i to na štetu oca Giulianija. Ta mi činjenica onemogućuje da se nastavim baviti tamošnjom osjetljivom situacijom. No otac Giuliani znat će zasigurno koja mu je dužnost, u duhu svećeništva i njegovoga Reda.“²⁹

Reakcije krugova oko D'Annunzia na povlačenje kapelana bile su vrlo oštre i poklopile su se s običajem da se u župnoj crkvi tijekom Velikoga tjedna neki obredi održavaju na staroslavenskome jeziku, u skladu s tradicijom koju talijanski nacionalisti nikako nisu mogli prihvatiti.³⁰ Zbog svega toga 24. ožujka skupina ljudi prisvojila je ključeve zborne crkve i predala ih vlastima.

O načinu na koji je se dogodilo zatvaranje crkve doznajemo iz članka objavljenog u dnevniku *La Vedetta d'Italia* pod naslovom „Misure odiose contro un degno

27 „Politička situacija u Rijeci jako je napeta. Vojne trupe D'Annunzia sastavljene su od vrlo nemirnih pojedinaca koji žele postići svoje ciljeve po bilo koju cijenu, čak dignuvši Rijeku u zrak i maršom na Rim. Stanovništvo u velikoj mjeri izražava svoje talijansko obilježje, ali raste terorizam i ne dopušta da se vidi želi li većina autonomiju ili aneksiju.“ Liva državnom tajniku Svete Stolice, 25. listopada 1919. Ibid.

28 Pismo Live kard. De Laiju, 27. ožujka 1920. Ibid.

29 Pismo Live o. Benedettu Berru, dominikanskome provincijalu torinskom, 20. ožujka 1920. Ibid.

30 Mile BOGOVIĆ, Riječki župnik Ivan Kukanić (1897-1924), u: *Sv. Vid*, II (1997.), str. 223.

sacerdote italiano. Una dimostrazione di popolo indignato. La folla chiude il Duomo e ne porta le chiavi al Comando! Don Kukanic in un 'record' di fegatosità italofo- ba“ (Mrske mjere protiv dostojnog talijanskog svećenika. Manifestacija razljućenog naroda. Grupa zatvara zbornu crkvu i ključ predaje Zapovjedništvu. Kukanićev rekordni italofojni ispad). Pred rastućim nasiljem uzokovanim povlačenjem kapelana Giulianija, župnik Kukanić pobjegao je u Jelenje. Oveća grupa građana, predvođena kako se čini ženama, upala u župnikov stan, izvršila premetačinu i preuzela ključ župne crkve. Nepotpisani novinski članak, napisan u šovinističkom tonu, hrvatski kler nazivao pogrdnim riječima („il pretume croato della città“), dok se Giulianija veliča jer je „djelovao u trajnu korist talijanstva“ na vjerskom području Rijeke koja je „odveć dugo infeudizirana italofojni propagandi otaca pobožnih svetoj Jugoslavi- viji“. Riječki dnevnik izravno optužuje svećenika Kukanića za povlačenje kapelana Giulianija. Hrvatski se svećenik naziva „ratobornim“ i „nepopravljivim italofojom“, sve kako bi se opravdalo upad u njegov stan nazivajući to reakcijom građanstva. Riječki dnevnik *Vedetta d'Italia* pokreće pravo kampanju mržnje koristeći pridjeve „perfidno“, „odvratno“ itd. („La sua partenza, perfidamente determinata dalla livida fegatosità del parroco, è bastata a far scoppiare un vero movimento popolare d'indignazione e di protesta.“)³¹ Nakon napuštanja župnog stana, grupa dolazi u Guvernerovu palaču, D'Annunzijevo sjedište, gdje ih prima kapetan Coselschi. On, po izvješću iz novina, uvjerava grupu kako se sam D'Annunzio interesirao o povratku kapelana Giulianija i o „prisustvu hrvatskih svećenika i njihovoj italofojni propagandi“. Ključ se predaje zapovjedništvu, a spomenuti Coselschi obećaje kako ga neće predati nego talijanskom svećeniku.³² Članak završava isticanjem jedinstva stavova između posjednika i D'Annunzia.³³

Skoro dva mjeseca ključevi su ostali kod D'Annunzia, a župna i zborna crkva Uznesenja Marijina bila je zatvorena, bez mogućnosti održavanja bogoslužja. Vjerski život središnje riječke crkve bio je onemogućen. Tek će dolazak apostolskog administratora Celsa Costantinija izmijeniti stvari. Dana 16. svibnja 1920. Costanti-

31 Misure odiose contro un degno sacerdote italiano. Una dimostrazione di popolo indignato. La folla chiude il Duomo e ne porta le chiavi al Comando! Don Kukanic in un 'record' di fegatosità italofo- ba, *La Vedetta d'Italia*, 24. ožujka 1920., str. 2.

32 „Primivši ključeve, kapetan Coselschi uvjerio je žene da se Zapovjednik osobno interesirao za pitanje kapelana Giulianija, koji se tako snažno zauzeo za talijansku stvar, i oko italofojne propagande hrvatskih svećenika, kao i u pitanju trenutnog povlačenja oca Giulianija. Stoga su ključevi ostali na čuvanju pri Zapovjedništvu, sve dok ne pobijedi naše pravo i one budu predane talijanskom svećeniku.“ Idem.

33 Idem.

ni je od gradonačelnika dobio ključeve crkve, a župnik Kukanić je mogao ponovno slaviti misu.³⁴

Senjsko-modruški biskup prosvjedovao je protiv onemogućavanja crkvene liturgije i protupravnoga zauzeća crkvenog prostora te 10. travnja 1920. uputio službeni dopis u Zagreb.³⁵

Instrumentalizacija slučaja tijekom fašizma i komunizma

Nakon odlaska iz Rijeke otac Giuliani boravio je, između ostalog, u Turskoj i SAD-u. Sredinom tridesetih pridružio se Mussolinijevim trupama u Africi i ondje tragično umro 20. siječnja 1936. Njegova je smrt snažno odjeknula u sveukupnoj talijanskoj javnosti. Kao što već rekosmo, postao je domoljubno-vjerski simbol i vjerojatno najpoznatiji talijanski vojni kapelan.

Riječki blagoslov D'Annunzijeve bodeža postao je tijekom fašističkoga razdoblja jedan u nizu mitova kojim se režim obilno služio. Opoziv kapelana i oštro protivljenje uporabi vjere u političke i nasilne svrhe, koje su pritom pokazali Sveta Stolica i riječki apostolski delegat, talijanski su mediji s vremenom »zaboravili« jer se ta činjenica nije uklapala u pomirbeni ton između Italije i Katoličke Crkve nakon Lateranskih ugovora sklopljenih 1929. godine. Ne samo to, i osoba Valentina Live greškom je zaboravljena, odnosno zamijenjena s apostolskim administratorom Celsom Costantinijem. Naime Riccardo Gigante 1944. u riječkome dnevniku *La Vedetta d'Italia* piše kako se Riječani živo sjećaju dodjele bodeža D'Annunziju u prisustvu apostolskoga administratora Celsa Costantinija kojega je Sveta Stolica poslala kako bi pripremio uspostavu biskupije.³⁶ Unatoč činjenici da je i sam kao riječki gradonačelnik prisustvovao događaju, naveo je pogrešno ime vatikanskog predstavnika.

Svećenik Luigi Maria Torcoletti, tada župnik središnje gradske župe Uznesenja Marijina, 1938. piše u gradskome dnevniku članak u kojem donosi nove detalje o

34 Costantini ovako opisuje ponovno otvaranje crkve i obnovu vlasti župnika Kukanića: „Kad sam teškim ključem u osam sati ujutro otvorio crkvu, drhtao sam od uzbuđenja. Taj mi se čin doimao punim nade i dobrih želja. Samo je malo šutljivih žena promatralo prizor, no ubrzo se proširio glas o otvaranju crkve pa je mnogo vjernika ispunilo crkvu.“ C. COSTANTINI, *Foglie secche. Esperienze e memorie di un vecchio prete*, Roma, Tip. Artistica, 1948, str. 350-351.

35 Mile BOGOVIĆ, Crkvena povijest Rijeke od 1889.-1924., u: *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme*, Zbornik radova, Darko DEKOVIĆ (ur.), Matica Hrvatska Ogranak Rijeka, Rijeka, 1997., str. 33-34.

36 San Vito, la più bella chiesa di Fiume, *La Vedetta d'Italia*, 17. prosinca 1944.

korespondenciji između D'Annunzija i tadašnjega talijanskog vojnog biskupa prigodom slučaja kapelana Giulianija.³⁷ To je još jedna potvrda o ulozi svećenika Torcolletija u događajima iz 1920., u kojima se talijanski kler Rijeke suprotstavio politici Svete Stolice.

Tijekom komunizma, nakon prekida diplomatskih odnosa Beograda i Svete Stolice i tijekom prototalijanske kampanje koja je pedesetih godina vođena zbog krize s teritorijem Trsta Viktor Novak, koji je među jugoslavenskim intelektualcima bio u prvim redovima kada je riječ o protukatoličkoj i protuhrvatskoj propagandi (poznat po anticrkvenom djelu *Magnum crimen*), u časopisu *Međunarodna politika* piše o blagoslovu D'Annunzijeve bodeža. U članku »Biskupska kurija u Trstu – kula antislovenskih akcija iredentizma i fašizma« objavljenom 1954., prenoseći krivi podatak jugoslavenskoga diplomata J. Simića, blagoslov bodeža pripisuje apostolskome administratoru Rijeke Celsu Costantiniju: „ovaj sluga Božji [Novak misli na Celsa Costantinija] blagoslovio je mač koji su riječki italijanaši darovali Danunciju, a koji je za sve vrijeme njegova terora visio kao Damoklov mač nad glavama jugoslavenskih katolika“³⁸.

Na taj način ne samo da prenosi krivi podatak jer je taj čin, kao što smo vidjeli, djelo vojnoga kapelana dominikanca Reginalda Giulianija, nego Viktor Novak dva puta falsificira povijest tvrdeći da je to učinjeno s odobrenjem crkvene hijerarhije. Kao što vidjesmo, istina je drugačija jer je skandalozni obred blagoslova izazvao brzu i oštru reakciju Svete Stolice i njezina tadašnjega predstavnika u Rijeci Valentina Live.

Još o odnosu D'Annunzia i Katoličke Crkve u Rijeci

Kako već rekosmo, tijekom D'Annunzijeve okupacije Rijeke kao predstavnicu Svete Stolice u Rijeci djeluju najprije Valentino Liva, a od svibnja 1920. Celso Costantini. D'Annunziju se suprotstavio i Livin nasljednik, apostolski administrator Celso Costantini, posebice prigodom donošenja ustava tzv. Talijanskog namjesništva Kvarnera. Costantinijev stav, na liniji politike pape Benedikta XV., traži mirno rješavanje sukoba i prihvaćanje Rapalskog ugovora. Costantini je nastojao spriječiti daljnje stradanje stanovništva te je posredovao između D'Annunzija i talijanskih

³⁷ *La Vedetta d'Italia*, 6. ožujka 1938.

³⁸ Viktor NOVAK, Biskupska kurija u Trstu. Kula antislovenskih akcija iredentizma i fašizma, u: *Međunarodna politika*, V (1954.) 93, str. 21.

regularnih vojnih vlasti. Istupao je mirotvornim apelima, angažirao se oko postizanja unutargradskog pritiska u korist prihvaćanja Rapalskog sporazuma, pomagao ugroženima i konačno sudjelovao u posredništvu koje je dovelo do završetka sukoba između regularne talijanske vojske i D'Annunzia tijekom tzv. „krvavog Božića“, odnosno potpisivanje Opatijskog sporazuma na temelju kojeg je završila D'Annunzijeva okupacija.³⁹

Politika Svete Stolice prema Crkvi u Rijeci tijekom talijanske uprave bila je naklonjenija talijanskoj negoli hrvatskoj strani. Sama uspostava apostolske administrature u Rijeci, kojom se kidala veza s hrvatskom biskupijom u Senju, bila je u skladu s talijanskim interesima, kao i činjenica da je za upravitelja poslan svećenik talijanske nacionalnosti, govore tome u prilog. No valja pritom uočiti ne samo razlike između Rimske kurije i talijanskih svećenika u Rijeci, nego i razne etape u politici Svete Stolice naspram Mussolinija. Početkom dvadesetih godina, u godinama nastanka fašizma, Sveta Stolica šalje u Rijeku predstavnike koji su se znali suprotstaviti fašizmu i po cijenu osobne sigurnosti. Kasnije, a osobito u postkonkordatskim uvjetima tridesetih godina, takvog suprotstavljanja više nema i govori se o godinama konsenzusa.⁴⁰

Dok je s D'Annunzijevim vlastima dolazio u sukob u čudorednim pitanjima i zbog odbijanja Rapalskog ugovora, apostolski upravitelj Costantini s istima je uspješno dogovorio donošenje dvaju zakona od temeljne važnosti za crkveni život. Gradske vlasti 1. prosinca 1920. donose zakon kojim se obvezuju na izgradnju triju župnih crkava i isplatu plaća župnicima. U trima župama predviđala se izgradnja crkava sa zvonnicima i župnim kućama u iznosu od tri milijuna lira koje je grad trebao isplatiti tijekom deset godina. Crkvena je vlast na sebe preuzela uređenje sakralnoga prostora. U proljeće 1921. uslijedit će još jedna važna odluka. Nakon D'Annunzijeva odlaska, privremena riječka vlada donosi zakon o financiranju središnjih struktura buduće biskupije.⁴¹

Najveće probleme u životu riječke Crkve D'Annunzijevo je razdoblje donijelo u narušavanju delikatnog pitanja nacionalne i jezične ravnoteže. Tada se radikalno mijenja vjerski život jer se onemogućuje bogoslužje na crkvenoslavenskom liturgij-

39 Usp. M. MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma*, str. 191-216; ISTI, *Katolička crkva i D'Annunzijeva okupacija Rijeke*, str. 122-133.

40 Glede godina konsenzusa vidi radove o riječkom biskupu Antoniu Santinu navedene u fusnoti 1, kao i rad *La gerarchia cattolica italiana e la questione linguistica in diocesi plurinazionali: il caso della Chiesa di Rijeka (Fiume) durante il fascismo*, u: *Revue d'histoire ecclésiastique*, 108 (2013.), 3-4, str. 931-953.

41 M. MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma*, str. 226-233.

skom jeziku i hrvatskom jeziku u propovijedi. Mijenja se i nacionalna struktura klera u višenacionalnoj gradskoj sredini.⁴² Tijekom *danuncijade* vrši se pritisak na redovništvo (kapucine predvođene Bernardinom Škrivanićem i milosrdnice sv. Vinka koje djeluju u zdravstvenim ustanovama u gradu) u vidu talijanizacije.⁴³ Kršćanski simboli koriste se u civilnim obredima obilježenim nasiljem, nacionalizmom i militarizmom. D'Annunzio veliča primat jedne (latinske) sastavnice riječkog identiteta, a omalovažava drugi (slavenski). Za vrijeme D'Annunzija žrtve su bili Hrvati, u četrdesetim i početkom pedesetih godina 20. st. žrtve će biti riječki Talijani.

---

42 M. MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma*, str. 233-255.

43 Glede nasilja prema kapucinima vidi M. MEDVED, *Riječka crkva u razdoblju fašizma*, str. 248-253. i članak „Kapucini u Rijeci u razdoblju talijanske uprave“ u: *400 godina kapucina u Rijeci i Hrvatskoj (1610.-2010.)*, Zborniku radova s Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Rijeci 14. i 15. listopada 2010. u tisku. Glede nesnošljive politike prema milosrdnicama vidi M. MEDVED, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma*, str. 403-408.

Zaključak

Povjesničar Ledeen piše kako je D'Annunzio u Rijeci uznastojao u ostvarenju nove civilne liturgije koja bi se temeljila na važnosti javnih proslava.⁴⁴ Potvrdu da je tome tako nalazimo u primjeru blagoslova bodeža od 20. siječnja 1920., kada liturgijski kalendar obilježava sv. Sebastijana i Fabijana. D'Annunzio je u Rijeci stvorio svojevrsnu svjetovnu religiju u kojoj je politika sakralizirana putem civilnih manifestacija s vlastitim obredima, obilježavanjem raznih godišnjica, okupljanjima masa i vojnom koreografijom. Bile su to političke liturgije s D'Annunzijem u svojstvu svećenika i s nacionalizmom kojem se valja klanjati namjesto Boga. Transcendentni kršćanski Bog bio je, dakako, odsutan, ali D'Annunzijevi pojmovi, izrečeni u izvan-crkvenom kontekstu, obilno su crpili svoje simbole iz kršćanske baštine i tematike. Predmeti koji su se u takvim obredima koristili na sebe su preuzimali obilježja relikvija. Tu će praksu tijekom dvadesetih i tridesetih godina preuzeti talijanski fašizam dajući mu vlastiti pečat i stvarajući model komuniciranja totalitarnog režima s masama.

Nacionalizam u 20. stoljeću poremetio je osjetljivo pitanje nacionalne i jezične ravnoteže ne samo u civilnoj sferi, nego i unutar Crkve u Rijeci. Dogodilo se to i u drugim višenacionalnim područjima Srednje Europe poput krajeva Poljske naseljenih Nijemcima, Rumunjske naseljenih Mađarima itd. Možemo reći da je iskustvo stanovnika Srednje Europe pokazalo kako je nacionalizam veliko zlo 20. stoljeća. Nacionalizam ponizuje osobu, a religiju politizira i retradicionalizira. Nacionalizam je protivnik kršćanstvu jer smatrati patriotizam apsolutnom vrednotom, znači pretvarati ljubav prema domovini u svoju suprotnost. Papa Pio XI., govoreći o neumjerenoj ljubavi prema vlastitu narodu, rekao je da se kriterij dobra i zla nalazi u objektivnoj moralnoj normi, a ne u izopačenom uvjerenju da je moralno i dopušteno sve ono što koristi vlastitoj državi i vlastitu narodu. Još prije njega nacionalizam je osudio papa Benedikt XV. tijekom Prvog svjetskog rata i u poraću, izričući prosudbe o nepravednom versajskom miru ili braneći misije Katoličke crkve u Africi i Aziji od nacionalizma europskih kolonizatorskih sila. No diljem Europe nacionalizmu se mnogi nisu uspjeli niti znali oduprijeti, uključujući i dio katolika.

Sa sto godina povijesne distance, uzevši u obzir sve ono što se dogodilo tijekom 20. st. u Rijeci i u Europi, nema nikakve sumnje da je D'Annunzijeve baštine negativna jer je ovim krajevima donijela supremaciju jednih nad drugima, poremetivši suživot Hrvata i Talijana koji su zajedno živjeli stoljećima prije toga.

44 M. LEDEEN, *D'Annunzio a Fiume*, str. 200.

Marko Medved

**The scandal of the blessing of the dagger as an example of the abuse of faith
(Gabriele D'Annunzio and Church life in Rijeka)**

SUMMARY

On various twentieth-century themes concerning Istria and Rijeka, an interpretation is widespread in Italy that does not take into account the Croatian and Slovenian historiographies and nevertheless it enjoys an uncritical diffusion in public opinion. Historiographical judgments are often made on these issues without knowing the Croatian and Slovenian languages, with the consequence of not consulting the bibliography and available sources.

The majority of the Croatian clergy of Rijeka left the city on the beginning of the occupation by D'Annunzio. The notes of the apostolic visitor Valentino Liva testify the pressure that D'Annunzio exerted towards the Croatian Capuchins until the expulsion from the city of various clergymen. Croatian exiles from Rijeka then crossed the border with the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes to find shelter, including various priests and clergymen.

In various aspects of D'Annunzio's government in Rijeka can be seen the intent of supremacy of Latin culture over Slavic culture. Catholic symbols were instrumentalized in civil rituals reaching real profanations, the most striking example of which was the blessing of a dagger given to the Commander, a ritual conducted on January 20, 1920. by the chaplain Reginaldo Giuliani in the church of St. Vito (today cathedral church). When the pontifical representative Valentino Liva tried to withdraw the aforementioned chaplain, he was unable to return to Rijeka controlled by D'Annunzio. A violent nationalist campaign then broke out against the parish priest Ivan Kukanić, also encouraged by the Rijeka newspaper *La Vedetta d'Italia*. For almost two months the Cathedral, run by the Croatian parish priest, was closed and the keys were handed over to D'Annunzio's command.

D'Annunzio developed a sort of secular religion in Rijeka, in which politics was sacralized through a real cult consisting of celebrations, anniversaries and gatherings with respective choreography. The mystique of the Fatherland consisted of "political liturgies" celebrating the Poet and the Homeland raised to an idol. The transcendent Christian God was absent. In these ceremonies the use of objects took on the value of what, in the sacred setting, was proper to relics. The ritual of blessing the dag-

ger, considered a weapon to be used against its greatest political opponent Riccardo Zanella, is one of the most striking examples.

The sixteen months of the Poet-Leader in Rijeka affected the delicate national and linguistic balance not only in the civil environment, but also in the ecclesiastical one. Then followed years in which victims of violence and opposed nationalisms unfortunately will become the Italians, in the Second world war and especially with the great drama of the exiles in the post-war period.

Marko Medved

Lo scandalo della benedizione del pugnale come esempio dell' abuso di fede (Gabriele D'Annunzio e la vita della Chiesa a Fiume)

RIASSUNTO

Su vari temi del Novecento concernenti l' Istria e Fiume, è diffusa in Italia un' interpretazione che non prende in considerazione le storiografie croata e slovena e nonostante ciò gode di un' acritica diffusione nell' opinione pubblica. Sovente si esprimono giudizi storiografici su questi temi senza conoscere le lingue croata e slovena, con la conseguenza della mancata consultazione della bibliografia e delle fonti disponibili.

La maggioranza del clero croato di Fiume abbandonò la città con l' inizio dell' occupazione dannunziana. Gli appunti del visitatore apostolico Valentino Liva testimoniano le pressioni dannunziane esercitate verso i cappuccini croati fino all' espulsione dalla città di vari religiosi. Esuli croati da Fiume varcano allora il confine con il Regno dei serbi, croati e sloveni per trovarvi riparo, tra cui vari sacerdoti e religiosi.

In diversi aspetti del governo dannunziano a Fiume si scorgono intenti di supremazia della cultura latina rispetto a quella slava. Simboli cattolici vennero strumentalizzati in riti civili giungendo a vere e proprie profanazioni, il cui esempio più eclatante fu la benedizione di un pugnale donato al Comandante, rito condotto il 20 gennaio 1920. dal cappellano Reginaldo Giuliani nella chiesa di S. Vito (oggi chiesa cattedrale). Quando il rappresentante pontificio Valentino Liva si adoperò per il ritiro del suddetto cappellano, non poté più rientrare nella Fiume dannunziana. Si scatena allora una violenta campagna nazionalista contro il parroco Ivan Kukanić, fomentata anche dal quotidiano fiumano *La Vedetta d' Italia*. Per quasi due mesi venne chiuso il Duomo, retto dal parroco croato, e le chiavi vennero consegnate al Comando dannunziano.

D' Annunzio elaborò a Fiume una sorta di religione laica, in cui la politica venne sacralizzata mediante un vero e proprio culto costituito da celebrazioni, anniversari e raduni con rispettiva coreografia. La mistica della Patria consisteva in „liturgie politiche“ celebranti il Poeta e con la Patria assunta a idolo. Il Dio trascendente cristiano era assente. In queste cerimonie l' utilizzo di oggetti assumeva la valenza di quello che, in ambito sacro, era proprio delle reliquie. Il rito della benedizione del pugnale, ritenuto arma da usare contro il suo maggior oppositore politico Riccardo Zanella,

ne è un esempio tra i piú eclatanti.

I sedici mesi fiumani del Poeta-Condottiero intaccarono i delicati equilibri nazionali e linguistici non solo in ambiente civile ma anche in quello ecclesiastico. Seguirono poi anni in cui vittime di violenze e nazionalismi opposti diveranno purtroppo gli italiani, nella Seconda guerra mondiale e soprattutto col dramma massiccio degli esuli nel dopoguerra.